

Соколюк С.Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Розглянуто шляхи здійснення державного регулювання інноваційної діяльності. Виокремлено стримуючі чинники інноваційних зрушень у межах підприємств аграрного сектору. Висвітлено нормативно-законодавчі акти, які регулюють і стосуються інноваційної сфери господарювання. Досліджено інструменти прямої та опосередкованої дії державної підтримки аграрно-промислового виробництва. Проаналізовано розподіл видатків загального та спеціального фондів державного бюджету в аграрній сфері.

Ключові слова: державна підтримка, інноваційний розвиток, підприємства аграрного сектору, державне регулювання, бюджетні видатки.

Вступ. Єдиною основою трансформаційних соціально-економічних перетворень в аграрному секторі економіки країни виступає інноваційний розвиток. Ураховуючи зарубіжний досвід державної підтримки інноваційного розвитку, можна стверджувати, що підвищення ефективності аграрно-промислового виробництва залежить від належного розвитку сфери науково-технічної діяльності в межах відповідних галузей агросектору. Створення, впровадження та освоєння інновацій безпосередньо в аграрно-промисловому виробництві забезпечить відновлення позитивної динаміки основних економічних показників діяльності підприємств і підвищення їх ефективності. Успішному функціонуванню підприємств аграрного сектору в сучасних умовах господарювання повинна сприяти активізація їхньої інноваційної діяльності через удосконалення державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку. Саме держава має налагодити прогресивний та ефективний механізм управління аграрно-промисловим виробництвом на основі інновацій, а її фінансова підтримка – забезпечити економічну стійкість підприємств сільськогосподарського виробництва для створення умов нарощення конкурентоспроможності агропродукції та гарантування продовольчої безпеки в країні.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання теоретичних і практичних аспектів інноваційного розвитку аграрного сектору на державному рівні досить часто цікавило вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. Авторами наукових праць із зазначеної проблематики є О. Гончаренко, І. Гришова, А. Деркач, О. Жидяк, В. Замлинський, В. Ільчук, К. Прокопенко, П. Саблук, К. Соловчук, М. Семененко, В. Тригобчук, О. Шпичак, О. Шубравська та ін. Водночас, зважаючи на вагомість та посилену увагу щодо дослідження цього питання, процес активізації державного впливу

на інноваційний розвиток підприємств аграрного сектору потребує подальшого розкриття та обґрунтування необхідності державної підтримки аграрної сфери в сучасних умовах господарювання.

Мета статті полягає в аналізі основних аспектів державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору, визначенні напрямів фінансування аграрно-промислового виробництва, аналізі бюджетних видатків за окремими програмними класифікаціями.

Викладення основного матеріалу. Інноваційна діяльність в аграрному секторі пов'язана з акумулюванням внутрішніх фінансових ресурсів та залученням зовнішніх інвестицій для фінансування наукових розробок щодо нових технологій, які забезпечують напрями інноваційного розвитку підприємств аграрно-промислового виробництва, й упровадження їх у практичну діяльність.

Ураховуючи, що інноваційний складник досліджень в аграрній науці залишається недостатнім, а потенціал інноваційного розвитку аграрного сектору використовується лише в межах окремих проектів, подолати таку ситуацію можна через застосування державної політики, яка визначає пріоритети базисних інновацій на регіональних рівнях та формує ринковий механізм її реалізації. Відсутність координації фундаментальних і прикладних наукових досліджень між основними генераторами інновацій у сфері аграрно-промислового виробництва, якими нині є наукові установи НААН України та аграрні університети, а також науковими підрозділами потужних аграрних бізнес-структур, вимагає формування дієвого організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки суб'єктам аграрної сфери для подолання істотного відставання галузі з освоєння інновацій в аграрно-промисловому виробництві [1, с. 16]. Отже, подальший

розвиток підприємств аграрного сектору залежить від формування ефективної системи державної підтримки інноваційного розвитку аграрної сфери, стимулювання впровадження технічних, технологічних, організаційних нововведень, що забезпечить сталий інноваційний розвиток усіх галузей аграрно-промислового виробництва.

В Україні інноваційні зрушення в межах підприємств аграрного сектору істотно стримують різноманітні чинники [2]: низька комерціалізація аграрної науки; недосконалість інноваційної інфраструктури; нерозвиненість процесів трансферу аграрних технологій; недосконалість організаційно-економічного механізму освоєння інновацій, що посилює деградацію галузей агросектору та призводить до зростання витрат і низької конкурентоспроможності продукції, гальмуючи соціально-економічний розвиток сільської місцевості та знижуючи якість життя населення; недостатність відповідної законодавчої та нормативно-правової бази для регулювання інноваційної діяльності підприємств аграрно-промислового виробництва, посилення функцій контролю їх реалізації.

Основними нормативними і законодавчими актами, які регулюють і стосуються інноваційної сфери господарювання, є закони України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків», Господарський кодекс України, а також «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів». Ці та деякі інші нормативно-правові акти визначають місце і роль інновацій у розвитку галузей і сфер виробництва агросектору, правовий статус суб'єктів інноваційного підприємництва, зумовлюють заходи зі стимулювання інноваційної діяльності, визначають основні напрями інноваційного розвитку підприємств аграрно-промислового виробництва, зокрема і країни загалом.

Здійснення державного регулювання інноваційної діяльності, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», передбачено такими шляхами, як: визначення і підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансова підтримка виконання інноваційних проектів; стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів; установлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримка функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури [3]. Проте постає необхідність у побудові єдиної системи державного регулювання інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору, починаючи від розвитку на новій

науковій основі селекційно-генетичних досліджень, відновлення раніше діючих і створення нових племінних господарств і закінчуючи підтримкою найбільш важливих проектів, реалізованих на окремих підприємствах агросектору.

Для забезпечення стійкого економічно збалансованого виробництва аграрно-промислової продукції на інноваційній основі підприємства аграрного сектору звертаються до цілеспрямованої державної підтримки інноваційного розвитку, яку можна представити у вигляді сукупності інструментів прямої та опосередкованої дії, тобто як за прямої участі держави, так і у вигляді створення сприятливих умов для інноваційного розвитку таких суб'єктів підприємництва. У межах прямої державної підтримки виділяють пільгове кредитування та оподаткування, бюджетні виплати у вигляді дотацій, субсидій і субвенцій. Непряма державна підтримка включає інформаційно-консультаційне забезпечення, страхування, маркетингові дослідження тощо.

Нині за допомогою інструментів державної фінансової політики, а саме податкових важелів, відбувається стимулювання перших етапів інноваційного циклу, таких як фундаментальні дослідження та дослідно-конструкторські роботи. Однак завершальні етапи, які спрямовані на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок у сфері інновацій, залишаються без державної підтримки. Таким чином, зберігається розрив між наукою і виробництвом, утрачаються державні кошти, виділені на субсидування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, обмежується розвиток інноваційної інфраструктури через створення окремих технопарків, інноваційних центрів і бізнес-інкубаторів, адже аграрний сектор не отримує очікуваного приросту ефективності виробництва.

За таких нестабільних економічних умов та хронічної неплатоспроможності значної частини підприємств аграрного сектору саме держава повинна сприяти підвищенню інноваційної активності для відновлення матеріально-технічної бази галузі, забезпечувати розвиток інноваційного менеджменту та формування регіональних банків інноваційних проектів. Тому постає необхідність створення спеціалізованого інноваційного фонду, введення для його фінансових коштів пільгового оподаткування, щоб концентрувати ресурси і спрямовувати їх на інвестиційну й наукову діяльність [4].

Слід звернути увагу на значні недоліки наявної системи державної підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрно-промислового виробництва, за якої непрозорий механізм розподілу дотацій та недосконалі критерії конкурсного відбору підприємств для відшкодування зумовлюють позбавлення суб'єктів господарювання можливості одержання компенсацій, що значно скорочує інвестування сільськогосподарськими товаровиробниками власних коштів в інноваційне техніко-технологічне оновлення аграрно-промислового виробництва. У рослинництві

лише близько 88% інноваційно активних підприємств займалися впровадженням інноваційних продуктів. Варто зазначити, що підприємства аграрного сектору, які займаються рослинництвом, із чистим доходом понад 50 млн. грн. фінансують інноваційну діяльність лише власним коштом, а сільськогосподарські підприємства з нижчими доходами досить часто залучають кредити та кошти державного бюджету. Підприємства агросектору, що спеціалізуються на тваринництві, провадять свою інноваційну діяльність за рахунок різних джерел фінансування, у т. ч. з використанням державної допомоги [5, с. 13].

Для підвищення ефективності аграрно-промислового виробництва та поліпшення фінансово-економічного стану підприємств аграрного сектору з державного бюджету через механізм реалізації цільових програм (у т. ч. інноваційного розвитку) в 2018 р. затверджено фінансування видатків за рахунок коштів загального фонду держбюджету в розмірі 6 311 000,0 тис. грн. (табл. 1) та спеціального фонду в сумі 51 918,4 тис. грн. (табл. 2). Хоча на кінець листопада 2018 р. виділено

асигнувань із загального фонду близько 80% розміру затверджених, однак фактичне їх спрямування здійснене лише на 51,8% від виділених.

Питома вага бюджетних видатків загального фонду в аграрному секторі становить 52,2%, з яких найбільшу частку мають такі програмні кваліфікації, як «Державна підтримка галузі тваринництва» – 31,3% (4 млрд. грн.), «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» – 7,8% (1 млрд. грн.) та «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» – 7,4% (945 млн. грн.). Інші програми мають значно менший бюджет, а їхня питома вага коливається від 0,1% до 2,3%.

Варто зазначити, що такі важливі для розвитку аграрного сектору напрями видатків, як дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу, підготовка наукових кадрів, наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, дослідження та експериментальні розробки у сфері агропромислового комп-

Таблиця 1

Розподіл видатків загального фонду державного бюджету сфери АПК, тис. грн.

Код	Найменування видатків за програмною класифікацією	Обсяг асигнувань на 2018 р. затверджено	Фактично спрямовано станом на 30.11.2018	Перераховано отримувачам станом на 30.11.2018
2800000	Всього	12794072,2	8 171 836,0	2 209 262,0
	з них: основні програми підтримки розвитку АПК	6311000,0	2576503,1	2 209 262,0
2801000	Апарат Мінагрополітики України	6 676 344,3	2 897 505,9	2 209 262,0
2801010	Загальне керівництво та управління у сфері агропромислового комплексу	178 784,6	156 391,9	
2801030	Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів	66 000,0	37 657,0	29 659,1
2801050	Дослідження, прикладні наукові та НТР, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку АПК, підготовка наукових кадрів тощо	77 561,0	70 302,7	
2801130	Підвищення кваліфікації фахівців АПК	12 106,1	11 056,1	
2801160	Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт	8 483,6	4205, 3	
2801220	Розвиток електронного урядування у сфері агропромислового комплексу	2 000,0		
2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	1 000 000,0	41 937,8	22 995,4
2801310	Організація і регулювання діяльності установ АПК та Аграрного фонду	86409,0	79046,0	
2801350	Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників	300000,0	101016,7	101016,7
2801540	Державна підтримка галузі тваринництва	4000000,0	1869333,1	1672872,2
2801580	Фінансова підтримка сільгосптоваро-виробників	945000,0	526 558,5	382 718,6
2803000	Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру	1905709,5	1615561,3	
2804000	Державне агентство рибного господарства України	403919,7	359557,7	
2805000	Державне агентство лісових ресурсів	276101,7	251722,9	
2809000	Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	3531997,0	3047488,2	

Джерело: за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України

Фінансування видатків спеціального фонду державного бюджету у сфері АПК, тис. грн.

Код	Найменування видатків за програмною класифікацією	Обсяг асигнувань на 2018 р. затверджено	Фактично спрямовано станом на 30.11.2018	Перераховано отримувачам станом на 30.11.2018
2801180	Фінансова підтримка заходів в АПК	5 000,0	3 384,0	3 355,3
2801250	Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів цінного регулювання державного інтервенційного фонду	52 200,0	30 800,0	
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	43 100,0	43 100,0	43 100,0
2801490	Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу	3 818,4	791,0	
2801560	Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб с.-г. товаровиробників	894 000,0	151 038,8	
	Власні надходження бюджетних установ та відповідні видатки	1 328 692,9		
	Всього	2 326 811,3	229 113,8	46 455,3
	в т. ч. на підтримку розвитку підприємств АПК	51 918,4	47 275,0	46 455,3

Джерело: за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України

лексу, становлять лише 0,6% держбюджету у сфері АПК, а на підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу затверджено взагалі 0,1%.

Відчутне зростання рівня державної підтримки розвитку підприємств аграрного сектору, що майже на 10% більше минулого року, не позначилося на ефективності функціонування підприємств аграрно-промислового виробництва, що залишається невисокою. У такій ситуації потребують оптимізації як обсяги державної підтримки аграрного сектору, так і механізми її надання.

Щодо фінансування видатків спеціального фонду державного бюджету на підтримку розвитку підприємств аграрного сектору (табл. 2), то на січень-листопад 2018 р. виділено асигнувань 90,3% обсягу затверджених, однак фактичне їх спрямування здійснене вже на 91,9% від виділених, а перераховано отримувачам допомоги у розмірі 46 455,3 тис. грн.

Нині в Черкаській області діють дев'ять регіональних програм підтримки розвитку свинарства, молочного скотарства та рибництва, збереження та підвищення родючості ґрунтів, боротьби з амброзією та запобігання виникненню захворювання домашніх свиней африканською чумою, а також щодо створення регіональної системи дорадчої служби та розвитку кооперації, та сільських територій [6].

Варто зазначити, що на Черкащині на початок вересня 2018 р. було зареєстровано 16 підприємств аграрного сектору – претендентів на підтримку з бюджету за програмною класифікацією «Розвиток хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними», у межах якої визначено ліміт на понад 240 тис. грн. для компенсації витрат на садивний матеріал у виноградарстві та садівництві. Щодо програмної класифікації «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» у розрізі

часткової компенсації вартості техніки та обладнання в Черкаській області на початок жовтня 2018 р. було подано підприємствами аграрно-промислового виробництва 93 заявки на 144 одиниці сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва на суму 38,5 млн. грн. Нині така компенсація техніки та обладнання в області надана в розмірі 8 млн. грн. За програмною класифікацією «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» допомогу на поворотній основі отримали сім фермерських господарств майже на 2 млн. грн. у розрізі часткової компенсації вартості закупленого у суб'єктів насінництва насіння сільгоспрослин вітчизняної селекції, фінансової підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, здешевлення кредитів та ін. Для нарахування дотації за утримання молодняка великої рогатої худоби за програмною класифікацією «Державна підтримка галузі тваринництва» подали відповідні документи і члени особистих селянських господарств на суму 3,6 млн. грн., які надійшли від 340 сільських, селищних рад (2 тис. осіб), котрі утримують 3,5 тис. молодняка ВРХ [7].

Отже, очевидно є актуальність державної політики щодо підтримки суб'єктів інноваційної діяльності в межах аграрного сектору як умови ефективного розвитку підприємств аграрно-промислового виробництва.

Висновки. Функціонування підприємств аграрного сектору на інноваційній основі є перспективною формою розвитку аграрно-промислового виробництва, проте його перспективи цілком і повністю зумовлені напрямами державного регулювання, а також формуванням, фінансуванням (прямим та непрямим) і реалізацією цільових державних і регіональних програм інноваційного розвитку. Основними цілями такої державної підтримки є забезпечення ста-

лого розвитку підприємств, що впроваджують інновації, ефективне використання їхнього інноваційного потенціалу, а також матеріальних і фінансових ресурсів, спрямованих на створення наукоємних технологій, випуск конкурентоспроможної аграрно-промислової продукції.

Проведений аналіз розподілу обсягу затверджених асигнувань на фінансову підтримку підприємств аграрно-промислового виробництва з державного бюджету свідчить про позитивні зміни підтримки

галузі тваринництва, фермерських господарств, сільгосптоваровиробників, проте вказує на недофінансування їхнього інноваційного напрямку розвитку, що прогнозовано призведе до гальмування науково-технічної діяльності в межах відповідних програм. Отже, виникає необхідність подальшого вдосконалення системи державної фінансової підтримки в інноваційному спрямуванні для сприятливого впливу на соціально-економічний розвиток не лише підприємств аграрного сектору, а й економіки країни у цілому.

Список літератури:

1. Ільчук В., Деркач А., Пчельнікова К. Інноваційно-інвестиційна діяльність промислових підприємств України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2017. № 2. С. 15–21.
2. Семененко М.В. Державна підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку АПК в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1290>.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
4. Соловчук К.О. Державна підтримка інноваційного розвитку агропромислового комплексу України. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 3(154). С. 126–133.
5. Калачова І.В., Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств: перешкоди та напрями розвитку. Статистика України. 2013. № 1. С. 10–16.
6. Стан агропромислового комплексу Черкаської області за 9 місяців 2018 р. URL: <http://apkck.gov.ua/?page=post&id=1378>.
7. Пряма мова. Ігор Колодка про підтримку господарників у межах державних програм. URL: <http://ck-oda.gov.ua/pryama-mova-ihor-kolodka-pro-pidtrymku-hospodarnykv-u-mezhah-derzhavnyh-prohram/>.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Рассмотрены пути осуществления государственного регулирования инновационной деятельности. Выделены сдерживающие факторы инновационных сдвигов в пределах предприятий аграрного сектора. Освещены нормативно-законодательные акты, которые регулируют и касаются инновационной сферы хозяйствования. Исследованы инструменты прямого и опосредованного действия государственной поддержки аграрно-промышленного производства. Проанализировано распределение расходов общего и специального фондов государственного бюджета в аграрной сфере.

Ключевые слова: государственная поддержка, инновационное развитие, предприятия аграрного сектора, государственное регулирование, бюджетные расходы.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ASPECTS OF GOVERNMENT REGULATION AND SUPPORT OF INNOVATIONAL DEVELOPMENT OF AGRARIAN SECTOR ENTERPRISES

The ways of state regulation of innovative activity are considered. The restraining factors of innovative shifts within the enterprises of the agricultural sector are highlighted. The normative and legal acts that regulate innovative sectors of the economy and are linked with them. The instruments of direct and indirect effect of state support of agricultural and industrial production are investigated. The distribution of expenses of general and special funds of the state budget in the sphere of agriculture is analyzed.

Key words: state support, innovative development, enterprises of agrarian sector, state regulation, budget expenditures.